

МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет податкової справи, обліку та аудиту
Кафедра обліку та аудиту

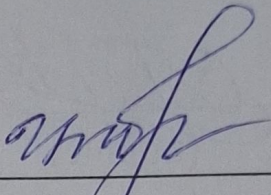
КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: «АУДИТ і АНАЛІЗ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ ЗА
ТОВАРИ (РОБОТИ, ПОСЛУГИ) ВИРОБНИЧОГО ПІДПРИЄМСТВА»

Здобувача вищої освіти другого
(магістерського) рівня

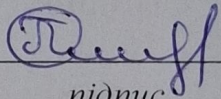
II курсу, групи ОМА-23-1,
спеціальності 071 «Облік і
оподаткування»

освітня програма «Державний аудит;
судово-економічна експертиза у
фінансових розслідуваннях»

підпис здобувача вищої
освіти

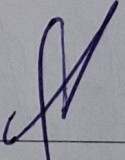
Цибко О.О.

Науковий керівник

підпис

Панасюк О.В.,
к.е.н., доцент

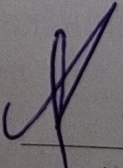
Гарант освітньо-
професійної програми

підпис

Лісовий А.В.,
д.е.н., професор

Допущено до захисту рішенням кафедри
протокол від «28» 01 2025 № 2

Завідувач кафедри

підпис

Лісовий А.В.,
д.е.н., професор

Реєстрація № 12 28.01.2025 Кеєєє
(дата) (підпис відповідальної особи)

Результати перевірки до захисту 28.01.25 Кеєєє
(до захисту, на доопрацювання) (дата) (підпис)

Результат захисту 801B/4 07.02.2025
(оцінка) (дата) (підпис)

Голова комісії: Кеєєє Павренкова Ч.М.
(підпис) (ініціали, ПІБ)

Члени комісії:

К
(підпис)

Лісовий А.В.
(ініціали, ПІБ)

Кеєєє
(підпис)

Ганасюк О.В.
(ініціали, ПІБ)

Кеєєє
(підпис)

Савченко А.М.
(ініціали, ПІБ)

БЛАНК ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Об'єкти контролю	Діапазон оцінки в балах	Фактична кількість балів	Примітки	Дата, ПІБ
ОЦІНЮВАННЯ РОБОТИ НАУКОВИМ КЕРІВНИКОМ				
1. Зміст роботи (наукова і практична значимість роботи, її наукова новизна, глибина дослідження, здатність екстраполяції теоретичних висновків до практичних ситуацій, наявність сильних і слабких сторін, логічність та послідовність викладення матеріалу тощо)	від 0 до 30	25		Результат
2. Рівень підготовки здобувача (володіння професійною термінологією, вміння здійснювати аналіз, приймати рішення, вносити пропозиції тощо)	від 0 до 10	7		Результат
3. Ставлення здобувача до виконуваної роботи (дотримання календарного плану, урахування пропозицій зауважень наукового керівника, оформлення роботи тощо)	від 0 до 10	8		Результат
РАЗОМ БАЛІВ	від 0 до 50	40		Результат
ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ КОМІСІЄЮ ПО ЗАХИСТУ				
1. Доповідь	від 0 до 15	10		
2. Роздатковий матеріал	від 0 до 5	5		
3. Знання теоретичного та практичного матеріалу, вміння відповідати на запитання	від 0 до 30	25		
РАЗОМ БАЛІВ	від 0 до 50	40		
ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ БАЛІВ	від 0 до 100	80		

ПЕРЕВЕДЕННЯ ОЦІНКИ ЗА 100-БАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКАЛИ ТА ШКАЛИ

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЕКТС	Оцінка за національною шкалою	Дата	П.І.П.: голови, членів комісії, секретаря, (підпис)
80	B	4(добре)	07.02	Гавришківська І. М. (підпис) Місвий А. В. (підпис) Панасюк О. В. (підпис) Савченко А. М. (підпис)

Правила переведення оцінок до національної шкали та шкали ЕКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЕКТС	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	5 (відмінно)
80-89	B	4 (добре)
70-79	C	
60-69	D	3 (задовільно)
50-59	E	
35-49	EX	2 (незадовільно)

ВСТУП

Теорія та практика економічних дисциплін має значні досягнення, які потребують подальшого вдосконалення та доповнення. Однією з важливих і актуальних проблем у контексті підвищення економічного розвитку є управління дебіторською заборгованістю на підприємствах України.

Особливої ваги це питання набуває в умовах кризи, коли зростає відповідальність за фінансові результати перед інвесторами. У такій ситуації важливо оцінювати та зміцнювати фінансову стійкість підприємства, підтримувати його платоспроможність і створювати умови для безперервного функціонування. Розвиток виробництва вимагає постійного інвестування, спрямованого на впровадження нових продуктів, техніки, технологій та сучасних методів організації бізнесу. На ці цілі витрачається значна частина прибутку, що зумовлює необхідність залучення додаткових фінансових ресурсів.

Для фінансування довгострокових проєктів, спрямованих на створення нематеріальних активів і розвиток матеріально-технічної бази, зазвичай використовують довгострокові кредити. У свою чергу, для збільшення оборотних активів широко застосовуються короткострокові кредити, які поєднують із наскрізними схемами розрахунків із партнерами. Це дозволяє відтерміновувати платежі, узгоджуючи їх із надходженням виручки. У сучасних умовах значна увага приділяється балансуванню та контролю за станом дебіторської і кредиторської заборгованості.

Сучасні фінансово-розрахункові відносини базуються на чіткому нормативному регулюванні, закріпленому в документах із бухгалтерського обліку, фінансового та банківського контролю. Посилення правових форм і суворе регламентація бухгалтерсько-фінансової діяльності підприємств сприяють нормалізації платежів. Стабільна система розрахунків між суб'єктами господарювання стає запорукою їхньої фінансової стійкості та успішного розвитку.

Налагодження точного обліку, оперативний аналіз поточних зобов'язань і контроль за їх своєчасним виконанням забезпечують ефективне планування фінансового циклу, раціональне використання оборотного капіталу та, як наслідок, підвищення ефективності діяльності підприємства. Ці аспекти підкреслюють актуальність досліджень у сфері обліково-аналітичного забезпечення управління грошовими потоками та вдосконалення методів регулювання дебіторської заборгованості.

Порушення розрахункових взаємовідносин на підприємствах призводить до неочікуваного перерозподілу оборотних коштів, що негативно впливає на їхню фінансову та виробничу діяльність. Виникнення заборгованості та відсутність коштів для її погашення потребує високоефективного управління ресурсами підприємств.

В сучасних умовах важливим є правильне відображення, аналіз і аудит розрахунків із дебіторами, що дозволяє раціонально використовувати фінансові ресурси як на рівні підприємства, так і на рівні національної економіки. Значний внесок у розвиток бухгалтерського обліку, аналізу та аудиту розрахунків із дебіторами зробили такі вчені, як М.Т. Білуха, М.Д. Білик, Ф.Ф. Бутинець, В.А. Гавриленко, С.Ф. Голов, Л.В. Городянська та інші. Однак, попри вагомі наукові здобутки, залишаються питання в організації обліку, аналізу та аудиту дебіторської заборгованості, які потребують подальших досліджень.

Метою роботи є вивчення організаційних засад і методик аудиту та аналізу дебіторської заборгованості за товари (роботи, послуги).

Об'єкт дослідження – господарські операції, пов'язані з виникненням дебіторської заборгованості.

Предмет дослідження – аудит і аналіз дебіторської заборгованості за товари (роботи, послуги).

Структура роботи: дипломна робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ АУДИТУ ТА АНАЛІЗУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ ЗА ТОВАРИ (РОБОТИ, ПОСЛУГИ)

1.1. Економічна сутність дебіторської заборгованості

У сучасних умовах ринкової економіки підприємства змушені оперативно реалізовувати продукцію та постійно шукати нових покупців і споживачів. Проте суб'єкти господарювання часто стикаються з ситуацією, коли контрагенти не можуть вчасно розрахуватися за отриману продукцію через брак коштів або невпевненість у її успішній реалізації.

У результаті виникає дебіторська заборгованість, рівень якої підприємства повинні постійно контролювати. За необхідності варто створювати резерви сумнівних боргів, а також використовувати такі інструменти, як факторингові послуги, щоб мінімізувати ризики та забезпечити фінансову стабільність.

Етимологія терміна «дебіторська заборгованість» бере свій початок ще з VIII століття н.е. Значний внесок у розуміння цього поняття зробили Е. Дегранж і Дж. Дзаппа, які першими почали розглядати дебіторську заборгованість як індикатор фінансового стану підприємства.

У 1926 році С. І. Корецький запропонував визначення, яке ґрунтується на латинських термінах: «Взаємовідносини двох осіб, що укладають угоду, можна виразити термінами дебет (повинен) і кредит (вірить, має за кимось)». Надалі, з розвитком економічної науки, трактування дебіторської заборгованості вдосконалювалося, набуваючи більшого теоретичного й практичного обґрунтування.

Однак, аналіз сучасних публікацій свідчить про недостатню розробленість багатьох аспектів управління дебіторською заборгованістю. Наприклад, Дубровська Є. В. і М. Д. Білик зосереджують увагу на сутності поняття «дебіторська заборгованість»; Ніколаєнко О. і Лищенко О. Г.

аналізують її стан; а Момот Т. В. і Савчук В. П. досліджують питання управління дебіторською заборгованістю в умовах фінансових криз.

Серед зарубіжних дослідників проблематиці дебіторської заборгованості присвячували свої праці Стоун Д., Хитчинг К., Дж. Ван Хорн, Зві Боді та Роберт К. Мертон. Їхній внесок значно розширив розуміння сутності цього явища та його ролі в забезпеченні фінансової стабільності підприємств.

Незважаючи на значну кількість наукових праць, присвячених дослідженню поняття «дебіторська заборгованість», це явище залишається настільки багатограним, що на сьогодні не існує єдиного загальновизнаного підходу до його визначення. Різноманітність трактувань цього поняття в науковій літературі узагальнено у таблиці 1.1. Таблиця 1.1.

Підходи до визначення сутності дебіторської заборгованості

Автор	Визначення
1	2
П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість»	«Дебіторська заборгованість – це суми заборгованості дебіторів підприємству на певну дату» [6]
Голов С. Ф.	«Дебіторська заборгованість – фінансовий актив, що є контрактним правом однієї сторони отримати гроші й узгоджується з відповідним зобов'язанням сплати іншої сторони» [2]
Лищенко О. Г.	«Дебіторська заборгованість – це фінансовий актив, який є контрактним правом отримувати грошові кошти або цінні папери від іншого підприємства» [3]
Крайник О. П., Клепікова З. В.	«Дебіторська заборгованість – форма відстрочки платежу – відкритий кредит (неформальна або формальна угода, яка передбачає виконання послуг замовником або реалізації продукції покупцю з відстрочкою оплати за них. Такий кредит вважається безкоштовним та без чіткого визначення строку» [4]
Белозерцев В.	«Дебіторська заборгованість – грошове вираження результату вимушеної або заздалегідь запланованої господарсько-економічної операції кредитного характеру з контрагентами (юридичними або фізичними особами), що мала місце у минулому та борг за неї може бути достовірно визначений, узгоджений з контрагентом та сплачений підприємству у майбутньому, а в поточний момент відображений у балансі підприємства як актив» [5]

Цікавим є підхід до трактування дебіторської заборгованості у зарубіжній літературі. Зокрема, термін *accounts receivable* (англ.) поряд із поняттям «дебіторська заборгованість» має такі варіанти перекладу, як

«рахунки до отримання», «рахунки дебіторів» або «дебітор за розрахунками». Така багатозначність підкреслює гнучкість і широту розуміння цього терміна у фінансовій сфері. Зокрема, як зазначають Д. Стоун та К. Хітчинг: «дебіторська заборгованість має назву «рахунки до отримання», а дебітори - це особи, які винні гроші за товари і послуги, вже одержані, але не оплачені ними» [26].

Стосовно сучасних вітчизняних вчених, то Дубровська Є. В. визначає «дебіторську заборгованість як неоплачені юридичними та фізичними особами товари (роботи, послуги) та/або вилучені кошти з кругообігу підприємства, що мають документальне підтвердження, яке надає право на отримання боргу у вигляді грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів» [16].

Деякі українські вчені розглядають дебіторську заборгованість як «кошти, вилучені у підприємства, або які на певний термін знаходяться в інших осіб. Ми вважаємо таку дефініцію не досить коректною, оскільки вона потребує уточнення. Так, кошти, що вилучені у підприємства, не завжди перетворюються у дебіторську заборгованість» [26].

Крайник О. П., Клепнікова З. В. [26] визначають дебіторську заборгованість як форму відкритого кредиту (табл. 1.1).

Поняття «кредит» тісно пов'язане з дебіторською заборгованістю, однак їх не слід ототожнювати. Зокрема, товарний (комерційний) кредит можна вважати передумовою для виникнення дебіторської заборгованості за товари, роботи чи послуги.

Таким чином, різні автори трактують цю проблему під своїм унікальним кутом зору. Узагальнивши всі розглянуті визначення поняття «дебіторська заборгованість» у науковій літературі, ми виокремили ключові риси, переваги та недоліки кожного підходу, що відображено в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2

Переваги та недоліки основних визначень поняття «дебіторська
заборгованість»

Автори	Ключові ознаки визначення поняття «дебіторська заборгованість»	Недоліки/переваги визначення
1	2	3
А. Ф. Вещунова, А. Ю. Редько	Грошові кошти до оплати	«Дебітори можуть заборгувати підприємству не тільки кошти, а й інші активи» [5]
Д. В. Глінкіна, В. С. Зрадник, В. С. Черненко	Борги	«Вважаємо підхід коректним, оскільки «дебітор» походить від слова «дебет» (борг)» [12]
Г. Г. Кірейцев, О. А. Боровик	Вимоги до оплати	«Вважаємо дане визначення доцільним, оскільки дебіторська заборгованість як боргова вимога розглядається з точки зору терміну їхнього виконання. При цьому вона може виражатися як в натуральному, так і грошовому еквіваленті» [25]
К.С. Сурніна	Майно, що неоплачене контрагентами або готівка, що вилучена з кругообігу оборотних засобів.	«Якщо розглядати дане визначення з точки зору структури балансу, то готівка є частиною майна. Тому виділяти її окремо є недоцільним»[47]
Р. М. Іванчук О. А. Іванчук	Вилученні гроші, які винні контрагенти	«До складу дебіторської заборгованості належать не тільки гроші» [23]
Н.В. Дембінський, І.А. Єфремов	Кошти у розрахунках	«Дане визначення є неповним» [5]
В.Ф. Палій, В.В. Палій	Вкладення в обігові кошти	«Згідно з П(С)БО дебіторська заборгованість відносить не лише до складу оборотних, а й необоротних активів» [5]

Серед розглянутих визначень найбільш вдалимими вважаємо підходи авторів Г. Г. Кірейцева, О. А. Боровик, Л. О. Лігоненка та Н. М. Новикової, хоча і вони потребують певних уточнень і доповнень.

На основі проведеного дослідження пропонуємо власне визначення поняття «дебіторська заборгованість». Вона розглядається як показник фінансового стану підприємства, що відображає суму заборгованості на користь підприємства на певну дату. Ця заборгованість виникає внаслідок

надання комерційного та споживчого кредитів покупцям, а також авансування постачальників, щодо яких підприємство набуває майнового права вимоги оплати боргу. При цьому такі взаємовідносини обов'язково підтверджуються відповідними документами.

Отже, сутність дебіторської заборгованості, на нашу думку, полягає в її двоїстому характері. З одного боку, вона може бути вигідною для підприємства завдяки таким перевагам:

зростання товарообігу, що, за інших незмінних умов, сприяє збільшенню валового доходу та прибутку — це основна вигода;

швидша реалізація запасів, що дозволяє скоротити частку змінних витрат на них;

можливість перетворити заборгованість на доходний актив, отримуючи відсотки за надання товарного кредиту;

З іншого боку, дебіторська заборгованість відволікає оборотні кошти підприємства, спричиняючи непрямі втрати доходів: зменшення доходу через тривалі строки погашення, знецінення коштів через інфляцію, витрати на управління та фінансові втрати через несвоєчасну оплату або продаж боргів.

Таким чином, управління дебіторською заборгованістю потребує зваженого підходу для мінімізації ризиків і максимізації вигід від її використання.

1.2. Методичні основи аналізу та аудиту дебіторської заборгованості за товари (роботи, послуги)

Стан розрахункової дисципліни на будь-якому підприємстві характеризується наявністю дебіторської заборгованості за товари (роботи, послуги), що справляє суттєвий вплив на стійкість фінансового стану підприємства.

Порушення договірної та розрахункової дисципліни, а також несвоєчасне висування претензій щодо виникаючих боргів призводять до

значного зростання необґрунтованої дебіторської заборгованості за товари (роботи, послуги), що в свою чергу веде до нестабільності фінансового стану підприємства.

Оскільки дебіторська заборгованість за товари (роботи, послуги) та за розрахунками з іншими дебіторами збільшує обсяг оборотних активів, сповільнює їх оборотність і може призвести до зниження кінцевого фінансового результату на вкладений капітал, то аналізу та оцінці дебіторської заборгованості слід приділяти особливу увагу.

Метою аналізу дебіторської заборгованості за товари (роботи, послуги) є визначення її якості та ліквідності, оцінка її впливу на фінансовий стан підприємства та пошук шляхів підвищення її ефективності.

Слід зазначити, що на сьогодні існує багато різних методик аналізу дебіторської заборгованості за товари (роботи, послуги). Однак на рисунку 1.1 представлено найбільш поширену з них.

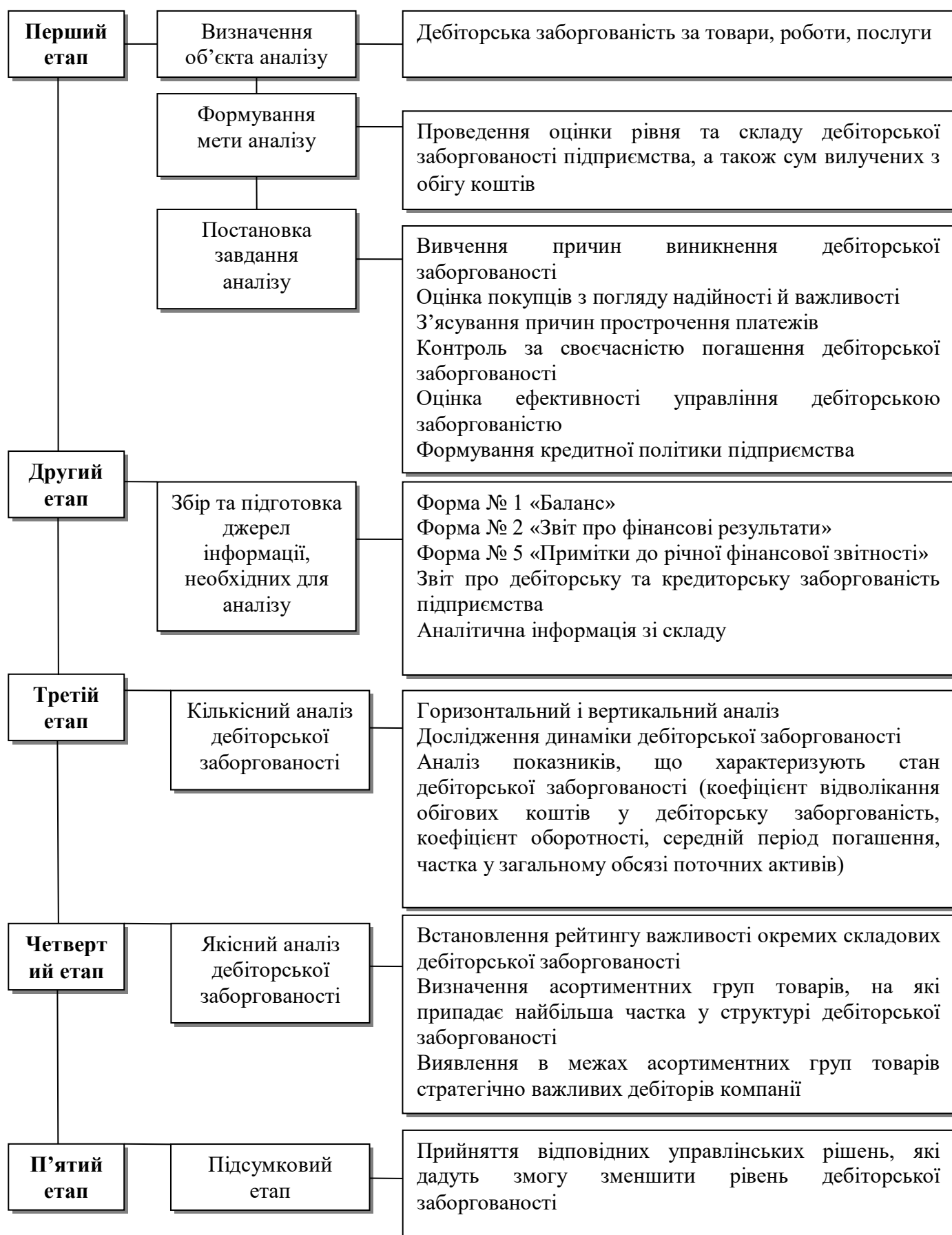

Рис. 1.1. Модель методики проведення аналізу дебіторської заборгованості за товари (роботи, послуги) за О.М. Кияшко [7].

Джерелами для аналізу дебіторської заборгованості за товари (роботи, послуги) є баланс підприємства, примітки до фінансових звітів, дані аналітичного та синтетичного обліку, нормативно-методичні документи з обліку, інвентаризації, звітності та контролю.

На основі даних бухгалтерської звітності (форма 1, форма 2) можна визначити низку показників, які характеризують стан дебіторської заборгованості (табл. 1.3).

Таблиця 1.3.

Аналітичні показники якості дебіторської заборгованості [7]

Показник	Методика розрахунку	Зміст
1	2	3
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості (Коб)	$\text{Коб} = \text{ЧДр} / \text{Дз},$ де ЧДр – чистий дохід від реалізації продукції Дз – дебіторська заборгованість (середня за аналізований період)	Показує скільки разів оберталася дебіторська заборгованість за аналізований період
Період погашення (Обдн)	$\text{Обдн} = 360 / \text{Коб} = (\text{Дз} / \text{Вр}) * \text{Т},$ де Т – тривалість обігу дебіторської заборгованості	Показує скільки днів потрібно для одного обороту. Що триваліше період погашення, то вище ризик її неповернення
Частка дебіторської заборгованості в загальному обсязі оборотних коштів (Удз)	$\text{Удз} = \text{Дз} / \text{Обз} * 100,$ де Обз – загальний обсяг оборотних коштів	Показує частку дебіторської заборгованості в загальному обсязі оборотних коштів підприємства. Що вище цей показник, то менш мобільна структура майна підприємства
Частка сумнівної в складі дебі- торської заборгованості (Усз)	$\text{Усз} = \text{Сз} / \text{Дз} * 100,$ де Сз – сумнівна заборгованість	Характеризує якість дебіторської заборгованості. Тенденції до росту показника свідчать про зниження ліквідності підприємства

Аналіз показників, що характеризують стан дебіторської заборгованості за певний період, дозволяє визначити основні завдання політики управління дебіторською заборгованістю.

Методика аналізу показників оборотності дебіторської заборгованості включає порівняння даних за звітний період з попередніми періодами, оцінку

змін і їх причин, а також якісний аналіз цих змін. Для цього використовуються такі показники, як оборотність дебіторської заборгованості або співвідношення її середньої величини до виручки від реалізації, розраховані за попередній період.

Порівняння цих показників дозволяє оцінити стан розрахунків з покупцями. Збільшення частки сумнівної дебіторської заборгованості або її питомої ваги в оборотних коштах свідчить про зниження ліквідності поточних активів, що, у свою чергу, вказує на погіршення фінансового стану підприємства.

Поряд з аналізом діяльності економічних суб'єктів здійснюється аудит. Основною метою аудиторської діяльності є перевірка достовірності бухгалтерської (фінансової) звітності суб'єктів господарювання та її відповідності чинному законодавству України.

Аудит базується на положеннях цивільного та господарського права. Аудитори не тільки виявляють недоліки у веденні обліку, але й надають рекомендації щодо їх уникнення в майбутньому.

Метою аудиту дебіторської заборгованості за товари (роботи, послуги) є підтвердження достовірності, повноти та законності обліку дебіторської заборгованості у звітності.

Завданнями аудиту дебіторської заборгованості за товари (роботи, послуги) є:

- «перевірка законності виникнення заборгованості підприємства та віднесення її до довгострокової та короткострокової;

- контроль своєчасності погашення заборгованості;

- аналіз доцільності та своєчасності заходів, вжитих підприємством щодо ліквідації обставин, які спричинили прострочену заборгованість;

- перевірка правильності відображення в обліку розрахунків з дебіторами за продукцію, товари, роботи, послуги (за товарними операціями);

перевірка необхідності та правильності формування та використання резерву сумнівних боргів;

оцінювання стану синтетичного та аналітичного обліку розрахунків з дебіторами, якості відображення господарських операцій у бухгалтерському обліку облікових регістрах та звітності» [17].

Процес проведення аудиторської перевірки дебіторської заборгованості можна представити як послідовність певних аудиторських процедур, що забезпечують ефективність і точність перевірки. На рисунку 1.2 наведено цей порядок.

Першим кроком у процесі аудиту є перевірка відповідності даних аналітичного та синтетичного обліку станом на звітну дату. Це дозволяє оцінити точність ведення обліку і створити основу для подальшого аналізу та перевірки.

Рис. 1.3. Порядок здійснення аудиторських процедур під час проведення аудиту дебіторської заборгованості за товари (роботи, послуги) [23].

Аудиторська перевірка дебіторської заборгованості включає кілька етапів і процедур, які забезпечують комплексне вивчення цього аспекту діяльності підприємства:

1. «Визначення безнадійної заборгованості та резервів сумнівних боргів. Аудитор оцінює суму безнадійної заборгованості, визначає коефіцієнт сумнівності для кожного дебітора та розраховує розмір резерву сумнівних боргів на кінець звітного періоду.

2. Підготовчий етап. Аудитор отримує загальну інформацію про діяльність підприємства, зокрема дані щодо реалізації продукції та пов'язаної з нею дебіторської заборгованості. Цей етап передбачає ознайомлення з фінансовими звітами, обліковою політикою та іншими матеріалами клієнта.

3. Збір загальних відомостей. Під час перевірки дебіторської заборгованості аудитор має: встановити правильність оцінки заборгованості, аналізувати документи, що підтверджують операції, які привели до виникнення заборгованості, перевірити коректність формування резервів сумнівних боргів.

4. Перелік необхідної інформації. Аудитор формує мінімальний перелік інформації, необхідний для перевірки. Цей список може бути стандартним або розробленим індивідуально, залежно від специфіки підприємства. До нього можуть входити: реєстри дебіторської заборгованості, контракти з покупцями, документи про постачання продукції, виконані роботи чи надані послуги, відомості про розрахунки та платежі.

5. Аналіз специфіки діяльності клієнта. У процесі перевірки враховується специфіка діяльності клієнта, що може впливати на виникнення і облік дебіторської заборгованості. Це забезпечує більш точне формулювання висновків і рекомендацій.

6. Документування результатів аудиту. Усі виявлені факти, висновки та пропозиції аудитор оформлює у вигляді звіту, який подається керівництву підприємства» [23].

Такі кроки дають змогу забезпечити об'єктивність і повноту перевірки, а також запропонувати клієнту рекомендації щодо поліпшення управління дебіторською заборгованістю.

Виявлення порушень законодавчих і нормативно-правових актів України клієнтом не належить до основних завдань аудитора. Однак такі випадки потребують обговорення чесності керівництва та персоналу клієнта, а також оцінки їх впливу на інші аспекти аудиторської перевірки.

До типових та можливих порушень можна віднести:

«незадовільне оформлення первинних документів (застосування нетипових чи недоречних форм, відсутність підписів, печаток, не заповнення всіх необхідних реквізитів);

неправильне оформлення або відсутність договорів, що стали підставою відвантаження готової продукції, товарів, здійснення робіт, надання послуг тощо і виникнення дебіторської заборгованості;

безпідставне визнання доходів організації;

неправильна класифікація сум дебіторської заборгованості на довгострокову та короткострокову;

зарахування отриманих сум дебіторської заборгованості на погашення заборгованості невідповідних дебіторів;

відображення дебіторської заборгованості на фіктивних рахунках неіснуючих клієнтів або за фіктивними нетоварними операціями;

списання нестач і крадіжок за рахунок збільшення дебіторської заборгованості;

неправильне відображення бартерних операцій;

не взаємозакриття авансів отриманих відповідними сумами щодо списання визнаної дебіторської заборгованості;

приховування дебіторської заборгованості відображенням у Балансі (Звіті про фінансовий стан) згорнутого залишку;

неправильне визначення (оцінка) сум дебіторської заборгованості у зв'язку з коливанням курсу валют на дату складання Балансу (Звіту про фінансовий стан) при розрахунках в іноземній валюті;

неправильний розрахунок суми резерву сумнівних боргів»;

«шахрайство з сумами дебіторської заборгованості підзвітних осіб (списання її без підстав та документального підтвердження);

заміна реальних виписок банку іншими або виправлення сум, що свідчать про погашення дебіторської заборгованості;

формальне проведення інвентаризації розрахунків;

зарахування отриманих сум дебіторської заборгованості на погашення заборгованості не відповідних дебіторів-платників;

списання недостач та крадіжок за рахунок збільшення дебіторської заборгованості;

невідповідність даних аналітичного та синтетичного обліку тощо» [23].

На заключному етапі аудиторської перевірки вся отримана інформація повинна бути задокументована в робочих документах аудитора. Після цього аудитор оцінює достатність зібраної інформації для формулювання висновків.

Отже, важливим етапом успішної діяльності підприємства є проведення аудиторської перевірки дебіторської заборгованості за товари, роботи та послуги, а також підготовка достовірного висновку про фінансовий стан підприємства.

Аудитор повинен працювати з великими обсягами інформації, що вимагає значних зусиль та часу. Проте дебіторська заборгованість є важливим елементом підприємства, і тому її вивчення потребує особливої уваги, адже прийняті рішення можуть суттєво вплинути на розвиток підприємства в майбутньому.

Отже, керівники підприємств мають можливість всебічно аналізувати обсяги дебіторської заборгованості. Однак у багатьох випадках вони нехтують проведенням її комплексного фінансового аналізу, недооцінюючи потенційні переваги такого підходу. Ефективне управління дебіторською заборгованістю вимагає зваженого і науково обґрунтованого підходу, що дозволяє оптимізувати фінансові ресурси та підвищувати стабільність підприємства.

1.3. Організаційно-економічна характеристика основних показників фінансово-господарської діяльності ПрАТ «А/Т тютюнова компанія «В.А.Т.-Прилуки»

Суб'єкт дослідження - ПрАТ «А/Т тютюнова компанія «В.А.Т.-Прилуки».

ПрАТ «А/Т тютюнова компанія «В.А.Т.-Прилуки» є частиною Бритіш Американ Тобакко Україна і входить до групи компаній Бритіш Американ Тобакко Україна.

Продукція ВАТ Україна експортується до Азербайджану, Узбекистану, Польщі, Угорщини, Румунії, Хорватії та Королівства Саудівської Аравії. Основною діяльністю компанії є виробництво та реалізація тютюнових виробів.

Портфель компанії включає такі міжнародні марки як KENT, Rothmans, Vogue, Dunhill, Lucky Strike, Capri, а також національну марку — Прилуки.

Юридична та фактична адреса Компанії: вул. Незалежності, буд. 21, м. ПРИЛУКИ, ЧЕРНІГІВСЬКА обл., 17502.

Станом на 31 грудня 2023 року єдиним акціонером Компанії є Presic (1814) Limited, юридична особа, що зареєстрована та існує відповідно до права Англії та Уельсу, та володіє 100% акцій Компанії.

Мета компанії - побудувати Краще майбутнє, шляхом зменшення впливу нашого бізнесу на здоров'я за допомогою мультикатегорійного портфелю негорючих продуктів, розробленого з урахуванням вподобань повнолітніх споживачів.

Історія Прилуцької тютюнової фабрики розпочалася у 1889 році. Тоді це була «Тютюново-махоркова фабрика купців Рабіновича і Фраткіна». Фабрика виробляла курильну махорку, нюхальний тютюн, а згодом — жовтий тютюн. У 1920 році фабрика була націоналізована, із приєднанням до неї тютюново-махоркової фабрики «Риболов». Під новою назвою «Друга

державна тютюново-махоркова фабрика» вона випускала понад 300 ящиків махорки (по 20 кг) за день у 20-30-і роки [14].

Із відкриттям цеху з друкування етикеток у 1958 році виробництво махорки було припинено, а підприємство отримало назву - «Сигаретна фабрика». З цього часу почалося активне виробництво сигарет з тютюну, і вже у 1965 році випуск махоркових сигарет був остаточно припинений. Тоді ж розпочався і випуск сигарет з фільтром, а також ароматизованих сигарет [14].

У 1993 рік «Колективне підприємство «Прилуцька тютюнова фабрика» і «В.А.Т. Індастріз пі.ел.сі.» підписують Установчий договір про створення акціонерного товариства закритого типу «А/Т Тютюнова компанія «В.А.Т. – Прилуки», першого підприємства з іноземними інвестиціями в тютюновій галузі України [14].

Задля діагностики фінансово-господарської діяльності ПрАТ «А/Т тютюнова компанія «В.А.Т.-Прилуки», потрібно здійснити загальний аналіз основних економічних показників за 2021-2023рр. у складі капіталу, ресурсів та економічних показників (таблиця 1.4) (додаток А1, додаток А2, додаток Б1, додаток Б2, додаток В1, додаток В2).

Таблиця 1.4

Економічні показники фінансово-господарської діяльності ПрАТ «А/Т тютюнова компанія «В.А.Т.-Прилуки» за 2021-2023рр.

Показники	2021р.	2022р.	2023р.	Зміни в абсолютних величинах 2023р. від		Темпи зростання 2023р. у % до	
				2021р.	2022р.	2021р.	2022р.
1	2	3	4	5	6	7	8
Капітал							
Загальний капітал, тис. грн.	12692984	12384035	13410388	717404	1026353	+5,65	+8,29
Власний капітал, тис. грн.	9990092	11382484	12199460	2209368	816976	+22,12	+7,18
-у тому числі: власний оборотний капітал, тис. грн.	7232642	7974847	8941388	1708746	966541	+23,63	+12,12

Нерозподілений прибуток (непокриті збитки), тис. грн.	1322682	2715258	3530863	2208181	815605	+166,9	+30,04
Позиковий капітал, тис. грн.	2702892	981551	1210928	-1491964	229377	-55,20	+23,37
- у тому числі: поточна кредиторська заборгованість, тис.грн.	1312090	777282	1016861	-295229	239579	-22,50	+30,82
Ресурси							
Середньорічна вартість основних засобів, тис. грн.	2411996	2415578	2460478	48482	44900	+2,01	+1,86
Середньорічна вартість оборотних активів, тис. грн.	9365662	9445966	9554357	188695	108391	+2,01	+1,15
-у тому числі: запасів, тис. грн.	764519	805307	1011174	246655	205867	+32,26	+25,56
Середньооблікова чисельність працівників, осіб	432	409	423	-9	+14	-2,08	+3,42
Фонд оплати праці, тис. грн.	185365	198384	232418	47053	34034	+25,38	+17,16
Економічні показники							
Чистий дохід від продажу продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн.	6736261	5290459	3751219	-2985042	-1539240	-44,31	-29,09
Разом сукупний дохід за рік, тис. грн.	1451857	1392392	816976	-634881	-575416	-43,73	-41,33
Собівартість проданої продукції, тис. грн.	(3788294)	(3731118)	(2854755)	-933539	-876363	-24,64	-23,49
Валовий прибуток, тис. грн.	2947967	1559341	896464	-2051503	-662877	-69,59	-42,51
Чистий фінансовий результат: прибуток, тис. грн.	1467769	1392576	815605	-652164	-576971	-44,43	-41,43
Фінансовий результат від операційної діяльності: прибуток, тис. грн.	2336608	1573601	913989	-1422619	-659612	-60,88	-41,92
Фінансовий результат	1916937	1576222	1016948	-899989	-559274	-46,95	-35,48

до оподаткування, прибуток, тис. грн.							
Середньомісячна заробітна плата, грн. і коп.	35757,14	40420,54	45787,63	10030,49	5367,09	+28,05	+13,28

Джерело: складено автором на основі фінансової звітності підприємства

У результаті проведених розрахунків у таблиці 1.4, встановлено:

1) сума загального капіталу підприємства у 2023 році склала 13410388 тис. грн, що на 717404 тис. грн більше за суму аналогічного показника у 2021 році та на 8,29% - у 2022 році. Така ситуація вказує на зміцнення економічного потенціалу підприємства, відповідно й зростання його виробничих можливостей;

2) сума власного капіталу підприємства у 2021 році становила 9990092 тис. грн, а уже у 2023 році – 12199460 тис. грн, що на 22,12% більше за суму аналогічного показника у 2021 році. Виходить, що досліджуване підприємство має в достатній кількості фінансових ресурсів для подальшого розвитку, а отже, є фінансово стійким;

3) станом на кінець 2022 року сума власного оборотного капітал підприємства склала 7974847 тис. грн, а в грудні 2023 році – 8941388 тис. грн, що на 12,12% більше. А це вказує на покращення фінансового стану підприємства, здатність підприємства своєчасно покрити свої поточні зобов'язання;

4) зростання власного капіталу, у тому числі і власного оборотного капіталу, відбулося за рахунок збільшення сум нерозподіленого прибутку, так у 2023 році сума даного показника склала 3530863 тис. грн, що на 30,04% більше за суму даного показника у попередньому аналогічному періоді. У цілому, дана ситуація показує, що підприємство розвивається і зміцнює свої фінансові позиції. Також це може вказувати на те, що власники підприємства вирішили не розподіляти всю свою прибутковість серед акціонерів чи власників, а залишити деяку частину прибутку в самому підприємстві;

5) зростання суми позикового капіталу підприємства у 2022 році на 23,37% у порівнянні із сумою даного показника у 2022 році відбулося за рахунок збільшення довгострокових забезпечень, поточної кредиторської заборгованості за розрахунками з бюджетом, за розрахунками з оплати праці та інших поточних зобов'язань. Збільшення довгострокових забезпечень ймовірно пов'язане з капітальними витратами, такими як будівництво, придбання виробничого обладнання чи інфраструктурні проекти, також може бути спробою стабілізувати фінансову ситуацію підприємства або зменшити витрати на обслуговування короткострокових позик;

6) сума поточної кредиторської заборгованості у 2023 році склала 1016861 тис. грн, що на 30,82% більше за суму даного показника у 2022 році. Тобто підприємство може відстрочувати платежі постачальникам для забезпечення доступу до додаткового оборотного капіталу. Тобто затримка платежів може допомогти підприємству спростити своє фінансове навантаження в короткостроковій перспективі, особливо, якщо є потреба у гнучкості при управлінні грошовими потоками;

7) сума середньорічної вартості основних засобів у 2023 році в порівнянні із 2021 році зросла на 2,01%, а у порівнянні із 2022 роком – 1,86%. Підприємство здійснює модернізацію та оновлення своїх основних засобів. Також це може вказувати на експансію виробництва або розширення бізнесу, де підприємство вкладає кошти в нові об'єкти чи збільшення потужностей;

8) середньорічна сума оборотних активів підприємства у 2022 році становила 9445966 тис. грн, що на 1,15% менше за суму даного показника у 2023 році. Дане зростання пов'язане із збільшенням обсягів запасів, щоб забезпечити неперервну виробничу діяльність та врахувати зростання попиту. Також це викликане збільшенням дебіторської заборгованості, що може бути результатом збільшення кредитів та відстрочених платежів від клієнтів. Таке зростання також відбулося за рахунок збільшення поточних фінансових інвестицій, що підтверджує той факт, що підприємство вкладає кошти в цінні папери, які вважаються оборотними активами. Також це може

бути як стратегія управління ризиками для зменшення впливу ринкових коливань на фінансовий стан підприємства;

9) сума середньорічної вартості запасів у 2023 році склала 1011174 тис. грн, що на 25,56% більше за значення даного показника у 2022 році. Збільшення запасів може використовуватися для зменшення ризиків пов'язаних із змінами в ланцюгу постачання, таких як можливі затримки чи виникнення проблем у постачанні. Але, можливо, попит на товари або послуги підприємства був недооцінений або не правильно прогнозувався, що призвело до збільшення запасів, не відповідних реальним потребам ринку. На це вказує зменшення чистого доходу від реалізації товарів, робіт послуг на 29,09% у 2023 році у порівнянні із 2022 роком. Також це може свідчити про неефективне управління запасами, наприклад, зайве замовлення або неправильна стратегія зберігання та ротації товарів. Можливі проблеми в ланцюгу постачання, такі як затримки в постачанні сировини або компонентів, можуть призвести до надмірного накопичення запасів;

10) середньооблікова чисельність працівників у 2023 році становила 423 особи, що на 14 осіб більше за 2022 рік (на 3,42% більше за попередній звітний період). Також прослідковується збільшення фонду оплати праці на 34034 тис. грн (17,16%) у порівнянні із 2022 роком. Ймовірно підприємство вдосконалює умови праці та соціальні пакети для привертання та утримання висококваліфікованих працівників, що може призвести до збільшення фонду оплати праці. Збільшення фонду оплати праці може відбуватися паралельно з підвищенням продуктивності праці, яке може бути досягнуте за рахунок вдосконалення технологій та процесів, ось і прослідковується збільшення суми середньорічної вартості основних засобів;

11) у цілому всі економічні показники діяльності компанії у 2023 році зменшилися у порівнянні із 2021 та 2022 роками. Усе це відбулося через зменшення обсягів реалізованої продукції, збільшення витрат з податку на прибуток тощо;

12) проте з 2021 року підприємство стабільно прибуткове, так сума чистого фінансового результат у 2021 році становила 1467769 тис. грн, а у 2023 році – 815605 тис. грн.

Отже, незважаючи про те, що підприємство є прибуткових протягом досліджуемого періоду, проте одночасно спостерігається зростання сум нерозподіленого прибутку, основних засобів, запасів, дебіторської заборгованості, позикового капіталу та зменшення обсягів продаж, що може свідчити про погіршення фінансової ситуації. Усі ці показники разом можуть вказувати на фінансову нестабільність підприємства. Зростання позикового капіталу може свідчити про проблеми з ліквідністю, а збільшення запасів і дебіторської заборгованості може бути наслідком труднощів у виробництві та збуті. Зростання основних засобів може бути результатом інвестицій у нові об'єкти, але ці інвестиції не призводять до збільшення обсягів продаж, це може вважатися невдалою стратегією.

РОЗДІЛ 2.

ОРГАНІЗАЦІЯ І МЕТОДИКА ОБЛІКУ, АУДИТУ ТА АНАЛІЗУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ ЗА ТОВАРИ (РОБОТИ, ПОСЛУГИ) ПРАТ «А/Т ТЮТЮНОВА КОМПАНІЯ «В.А.Т.-ПРИЛУКИ»

2.1. Організація і методика обліку дебіторської заборгованості за товари (роботи, послуги) ПРАТ «А/Т ТЮТЮНОВА КОМПАНІЯ «В.А.Т.-ПРИЛУКИ»

Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги на ПРАТ «А/Т ТЮТЮНОВА КОМПАНІЯ «В.А.Т.-ПРИЛУКИ» виникає при продажу їх із відстрочкою платежу. Така дебіторська заборгованість визнається активом одночасно з визнанням доходу від реалізації продукції, товарів, робіт і послуг та оцінюється за первісною вартістю.

Наявність та рух дебіторської заборгованості в ПРАТ «А/Т ТЮТЮНОВА КОМПАНІЯ «В.А.Т.-ПРИЛУКИ» відображаються на активному рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками». На ньому узагальнюється інформація про розрахунки з покупцями та замовниками за відвантажену продукцію, товари, виконані роботи та надані послуги, крім заборгованості, яка забезпечена векселем.

За дебетом рахунку 36 відображається продажна вартість реалізованої продукції, товарів, виконаних робіт, наданих послуг (у тому числі на виконання бартерних контрактів), що включає податок на додану вартість, акциз та інші податки, збори (обов'язкові платежі), що підлягають перерахуванню до бюджетів та позабюджетних фондів та включені у вартість реалізації, за кредитом – сума платежів, які надійшли на рахунки підприємства в банківських установах, у касу, та інші види розрахунків. Сальдо рахунку відображає заборгованість покупців та замовників за одержані продукцію (роботи, послуги).

На ПРАТ «А/Т ТЮТЮНОВА КОМПАНІЯ «В.А.Т.-ПРИЛУКИ» розкриття інформації про синтетичний облік дебіторської заборгованості за товари (роботи, послуги) знаходиться у реєстрах обліку (журналах-ордерах, відомостях, Головній книзі).

На підприємстві складають Журнал-ордер 6 с.-г.з обліку дебіторської заборгованості за товари (роботи, послуги) по рахунку 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками».

Записи в Журнал-ордер N 6 с.-г. переносять з кредиту рахунку 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками» здійснюють на підставі відомості аналітичного обліку по рахунку 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками» N 6.6 с.-г.. У Відомості аналітичного обліку по рахунку 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками» N 6.6 с.-г. наводиться перелік всіх покупців і замовників за звітний період або заборгованість за попередні періоди. За кожним з них показуються залишки на початок і кінець місяця і обороти за дебетом і кредитом за звітний період. Заповнюється відомість на підставі реєстрів N 6.1 с.-г., N 6.2 с.-г., первинних документів та аркушів-розшифровок.

Достовірність даних зазначених у журналах-ордерах завжди звіряє головний бухгалтер з книгою аналітичного обліку розрахунків з покупцями та із документами в яких засвідчується оплата (погашення) дебіторської заборгованості.

Облік дебіторської заборгованості за товари (роботи, послуги) на ПРАТ «А/Т ТЮТЮНОВА КОМПАНІЯ «В.А.Т.-ПРИЛУКИ» здійснюється з моменту підписання договору, де зазначаються суть та умови угоди, обов'язки сторін щодо виконання умов домовленості та відповідальність сторін у разі порушення таких зобов'язань.

Договір вважається укладеним за умови його підписання учасниками угоди або, крім того, завірення його підписом нотаріуса.

Бухгалтерські записи на підприємстві починають формуватися в момент переходу права власності на товари (роботи, послуги), підставою для здійснення яких є первинні документи.

Первинними джерелами інформації забезпечення поточної дебіторської заборгованості за товари (роботи, послуги) на ПРАТ «А/Т ТЮТЮНОВА КОМПАНІЯ «В.А.Т. ПРИЛУКИ» є:рахунки-фактури;акти приймання-передачі виконаних робіт, наданих послуг, товарно-транспортні накладні, податкові накладні.

Для погашення дебіторської заборгованості або її забезпечення ПРАТ «А/Т ТЮТЮНОВА КОМПАНІЯ «В.А.Т.-ПРИЛУКИ» використовує виписки банку, прибуткові касові ордери, розрахунки за бартерним контрактом, короткострокові векселі.

Для контролю та впорядкування оброблення даних на підставі первинних документів в Товаристві складаються зведені облікові документи.

Після використання первинних документів: облікові реєстри, бухгалтерські звіти і баланси на ПРАТ «А/Т ТЮТЮНОВА КОМПАНІЯ «В.А.Т.-ПРИЛУКИ» передають до архіву. Передачу їх в архів оформляє та забезпечує головний бухгалтер.

В архіві підприємства документи зберігаються на полицях в хронологічному порядку.

Документальне оформлення дебіторської заборгованості за товари (роботи, послуги) ПРАТ «А/Т ТЮТЮНОВА КОМПАНІЯ «В.А.Т.-ПРИЛУКИ» у розрізі етапів її обліку представлено у вигляді рисунку 2.1.

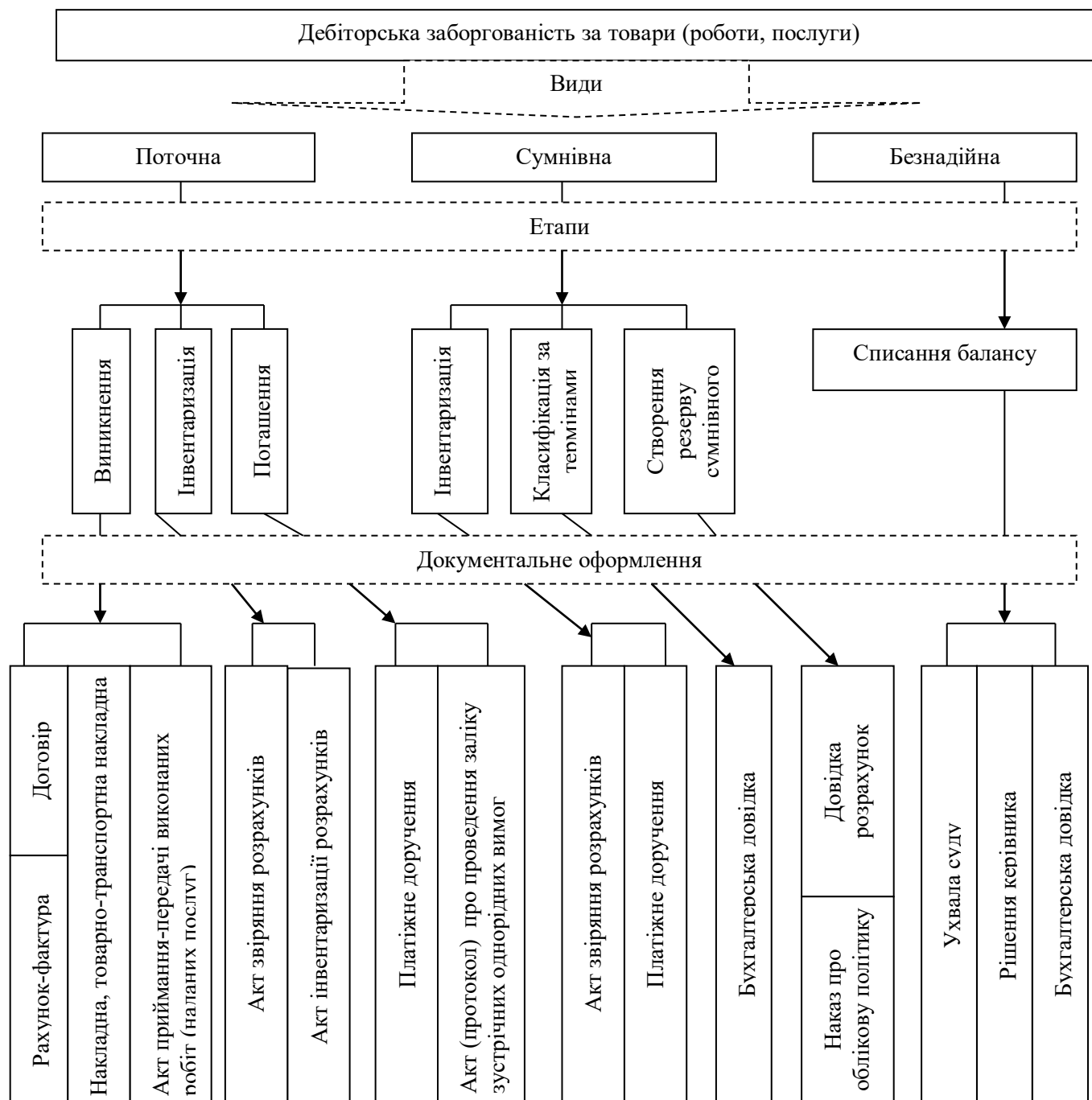

Рис. 2.1. Документальне оформлення дебіторської заборгованості у розрізі етапів її обліку на ПРАТ «А/Т ТЮТЮНОВА КОМПАНІЯ «В.А.Т.-ПРИЛУКИ»

При виявленні порушень та розбіжностей при розрахунках з дебіторами за товари (роботи, послуги) на ПРАТ «А/Т ТЮТЮНОВА КОМПАНІЯ «В.А.Т.-ПРИЛУКИ» застосовуються відповідні документи їх перелік наведений в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Документи що застосовуються при виявленні порушень на
ПРАТ «А/Т ТЮТЮНОВА КОМПАНІЯ «В.А.Т.-ПРИЛУКИ»

Назва документу	Характеристика
Комерційні акти	Складають представники транспортної організації з метою виявлення обставин які можуть бути підставою для встановлення вини за порушення договору перевезення вантажів і поклала дання матеріальної відповідальності на працівників транспорту, відправників та одержувачів вантажу
Претензія	Вимога щодо добровільного усунення порушень законодавства. Вона направляється рекомендованим або цінним листом, може бути вручена під розписку
Претензійні листи	Листи, які обґрунтовують вимоги однієї організації до іншої сторони стосовно порушення договірних зобов'язань
Позовна заява	Документ, який передається до суду з проханням про стягнення з відповідача в примусовому порядку претензійних сум або будь-якого майна

Випадки виставлення претензій на підприємстві по одиночні.

Аналітичний облік розрахунків з покупцями та замовниками в ПРАТ «А/Т ТЮТЮНОВА КОМПАНІЯ «В.А.Т.-ПРИЛУКИ» ведеться за кожним покупцем і замовником, за кожним пред'явленням до сплати рахунком, за кожною операцією. З цією метою підприємство веде картки аналітичного обліку на кожного дебітора та накопичувальну відомість довільної форми.

Схематично порядок документообігу на ПРАТ «А/Т ТЮТЮНОВА КОМПАНІЯ «В.А.Т.-ПРИЛУКИ» по операціях з дебіторською заборгованістю за товари (роботи, послуги) представлено на рис. 2.2.

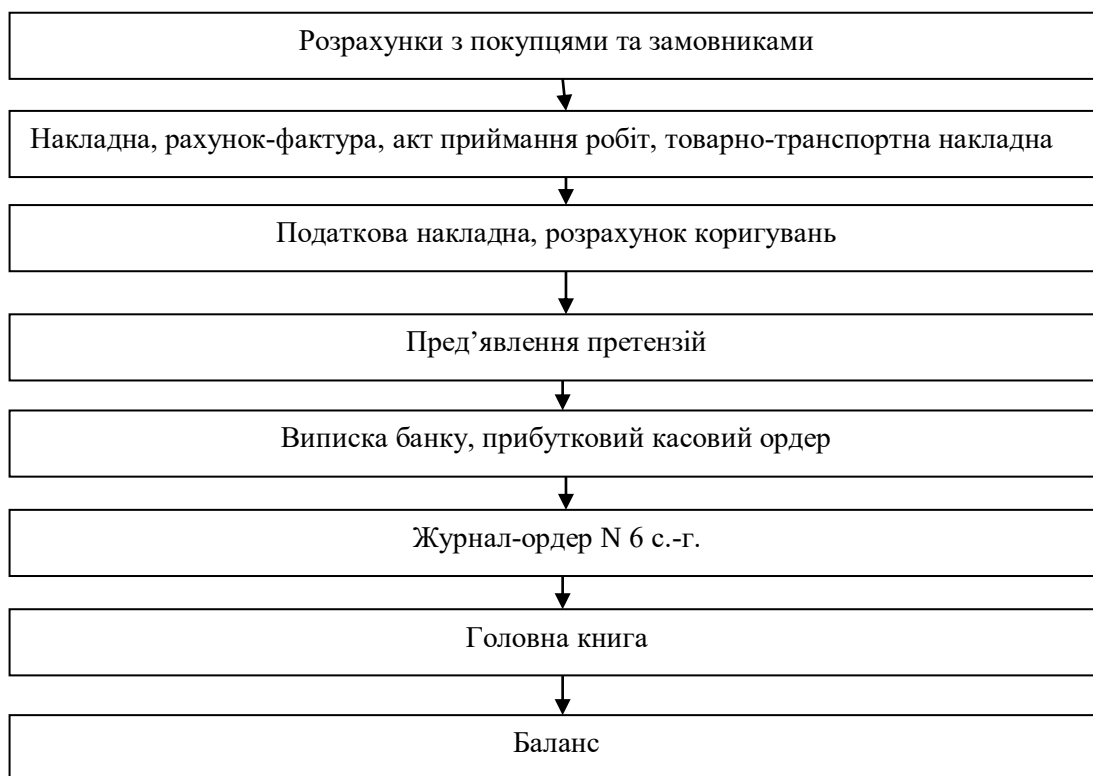

Рис. 3.2. Порядок відображення в обліку дебіторської заборгованості за товари (роботи, послуги) на ПРАТ «А/Т ТЮТЮНОВА КОМПАНІЯ «В.А.Т.-ПРИЛУКИ»

Щоденно ПРАТ «А/Т ТЮТЮНОВА КОМПАНІЯ «В.А.Т.-ПРИЛУКИ» здійснює більше десятка розрахунків з контрагентами, проте не завжди дебіторська заборгованість погашається вчасно. Така ситуація призводить до виникнення в балансі підприємства значних обсягів дебіторської заборгованості, що є наслідком вилучення грошових коштів з господарської діяльності та погіршує фінансовий стан суб'єкта господарювання.

Методика бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості є цілісною багаторівневою складною системою взаємопов'язаних, взаємоузгоджених способів і методів, які утворюють чітку послідовність облікових робіт від реєстрації господарських операцій до складання звітності, що призначена забезпечувати потреби управління та створювати можливості для прийняття управлінських рішень.

Типова кореспонденція рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» наведена у табл.2.2.

Таблиця 2.2

Кореспонденція рахунків з обліку розрахунків з покупцями та замовниками

№	Зміст господарської операції	Дебет	Кредит
1	Реалізована готова продукція (товари, роботи, послуги) покупцям за договірними цінами	361	701
2	Відображено податкове зобов'язання з ПДВ	701	641
3	Надійшла оплата від покупців та замовників на поточний рахунок чи в касу	311 (301)	36
4	Визнання різниці між справедливою вартістю заборгованості і номінальною сумою грошових коштів та/або їх еквівалентів, які підлягають отриманню за продукцію (роботи, послуги)	373	701
5	Проведено взаємозалік заборгованості за отриманим раніше авансом	681	36
6	Проведено взаємозалік заборгованості при бартері	63	36
7	Списана безнадійна дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги за рахунок резерву сумнівних боргів	38	36
8	Списана безнадійна дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги, по якій не створювався резерв сумнівних боргів	944	36
9	Списана сума безнадійної дебіторської заборгованості, яка перевищує розмір створеного резерву сумнівних боргів	944	36
10	Відображено відновлення в обліку дебіторської заборгованості, раніше списаної за рахунок резерву сумнівних боргів, у випадку поновлення платоспроможності дебіторів	36	716
11	Відображена операційна курсова різниця при перерахунку товарної дебіторської заборгованості: - при зростанні валютного курсу - при падінні валютного курсу	362 945	714 362
12	Отриманий вексель у рахунок погашення заборгованості покупців за товари, роботи, послуги	34,182	36

Бухгалтерські записи з визнання та погашення дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги вітчизняних покупців на ПРАТ «А/Т ТЮТЮНОВА КОМПАНІЯ «В.А.Т.-ПРИЛУКИ» мають такий вигляд (табл. 2.3.)

Таблиця 2.3

Відображення операцій з визначення погашення дебіторської заборгованості
на ПРАТ «А/Т ТЮТЮНОВА КОМПАНІЯ «В.А.Т.-ПРИЛУКИ»

№	Зміст господарської операції	Дебет	Кредит	Сума, грн.
1	Відвантажено пшеницю «Еліта 33» ПП «Пролісок»	361	701	240000
2	Нараховано податкові зобов'язання з ПДВ	701	641	40000
3	Списано балансову вартість товару	902	28	180000
4	Отримано забезпечення зобов'язання з оплати товару у вигляді застави обладнання	06	-	300000
5	Придбано за договором купівлі-продажу заставлене майно	152	631	200000
6	Відображено податковий кредит з ПДВ	641	631	40000
7	Проведено залік заборгованостей	631	361	240000
8	Списано отримане забезпечення у вигляді застави обладнання	-	06	300000

Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги в ПРАТ «А/Т ТЮТЮНОВА КОМПАНІЯ «В.А.Т.-ПРИЛУКИ» відображається у Балансі (Звіті про фінансовий стан) (форма № 1) по чистій вартості реалізації як розрахунковий показник – різниця між первісною вартістю та резервом сумнівних боргів.

Дебіторська заборгованість за розрахунками знаходиться своє відображення у рядках 1125-1155, інша поточна дебіторська заборгованість у рядку 1155, довгострокова дебіторська заборгованість – у рядку 1040 Балансу.

Слід зазначити, що для відображення дебіторської заборгованості по розрахунках за нарахованими доходами та за внутрішніми розрахунками передбачено додаткові рядки.

Нарахування резерву сумнівних боргів підприємства відображається у складі статті «Інші операційні витрати» (рядок 2180) у Звіті про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід) (форма № 2).

Зміни в розмірах поточної дебіторської заборгованості відображаються у Звіті про рух грошових коштів підприємства (форма № 3).

Згідно П(С)БО-10 у примітках до фінансової звітності (форма № 5) наводиться така інформація про дебіторську заборгованість:

1. Перелік дебіторів і суми довгострокової дебіторської заборгованості.
2. Перелік дебіторів і суми дебіторської заборгованості пов'язаних сторін, з виділенням внутрішньо групового сальдо дебіторської заборгованості підприємства.
3. Склад і суми статті балансу «Інша дебіторська заборгованість».
4. Метод визначення величини резерву сумнівних боргів.
5. Сума поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги в розрізі її класифікації за строками непогашення.
6. Залишок резерву сумнівних боргів підприємства за кожною статтею поточної дебіторської заборгованості, його утворення та використання у звітному році.

Отже, при дослідженні методики відображення дебіторської заборгованості за товари (роботи, послуги) в системі рахунків бухгалтерського обліку на ПРАТ «А/Т ТЮТЮНОВА КОМПАНІЯ «В.А.Т.-ПРИЛУКИ» можна зробити висновки про те, основним недоліком в методиці обліку дебіторської заборгованості за товари (роботи, послуги) на ПРАТ «А/Т ТЮТЮНОВА КОМПАНІЯ «В.А.Т.-ПРИЛУКИ» є застосування журнально-ордерної форми обліку без використання сучасних комп'ютерних технологій, що значно уповільнює процес обліку на підприємстві, і збільшує ризик виникнення фінансових помилок.

2.2. Методика аналізу дебіторської заборгованості за товари (роботи, послуги) на ПРАТ «А/Т ТЮТЮНОВА КОМПАНІЯ «В.А.Т.-ПРИЛУКИ»

Стан розрахункової дисципліни характеризується наявністю дебіторської заборгованості і має суттєвий вплив на стійкість фінансового стану підприємства. Недотримання договірної та розрахункової дисципліни, несвоєчасне висування претензій щодо боргів, що виникають, призводять до значного зростання невиправданої дебіторської заборгованості, а отже, до нестабільності фінансового стану підприємства.

Аналіз дебіторської заборгованості підприємства дає можливість оцінити можливу величину доходів, які можна отримати у вигляді штрафів, пені, неустойок від дебіторів, які затримали оплату.

Дебіторська заборгованість є невід'ємною складовою збутової діяльності ПРАТ «А/Т ТЮТЮНОВА КОМПАНІЯ «В.А.Т.-ПРИЛУКИ». , тому перш за все необхідно вивчати динаміку та склад дебіторської заборгованості табл. 2.4.

Таблиця 2.4.

Аналіз складу та динаміки дебіторської заборгованості ПРАТ «А/Т ТЮТЮНОВА КОМПАНІЯ «В.А.Т.-ПРИЛУКИ» за 2021-2023 рр., тис. грн

Показники	2021	2022	2023	Абсолютне, відхилення значень 2023 р., тис. грн до:	
				2021	2022
Дебіторська заборгованість всього, тис грн. у тому числі:	148	277	88	-60	-189
- за товари, роботи, послуги, тис грн.	28	139	38	10	-101
Дебіторська заборгованість за розрахунками: за виданими авансами з бюджетом	0	5	0	0	0
Інша поточна дебіторська заборгованість	120	133	50	-70	-83

Проведений аналіз динаміки дебіторської заборгованості ПРАТ «А/Т ТЮТЮНОВА КОМПАНІЯ «В.А.Т.-ПРИЛУКИ» (табл. 2.4) свідчить про те, що за досліджуваний період розмір заборгованості у розрахунках з дебіторами зменшився на 60 тис. грн. з 148 тис. грн. в 2021 р. до 88 тис. грн. в 2023 р., та на 189 тис. грн. в 2023 р. в порівнянні з 2022 р., це відбулося за рахунок зменшення іншої поточної дебіторської заборгованості майже на 70 тис. грн. в порівнянні даних 2021 р. з 2023р., дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги - на 10 тис. грн. в порівнянні даних 2021 р. з 2023 р., та на 101 тис. грн. в порівнянні даних 2022 р. з 2023 р.

Зазначені результати є однозначно позитивними для фінансово-господарської діяльності підприємства.

Розглянемо більш детально структуру дебіторської заборгованості ПРАТ «А/Т ТЮТЮНОВА КОМПАНІЯ «В.А.Т.-ПРИЛУКИ» табл.2.5.

Таблиця 2.5

Аналіз структури дебіторської заборгованості
ПРАТ «А/Т ТЮТЮНОВА КОМПАНІЯ «В.А.Т.-ПРИЛУКИ»

Показники	Питома вага у розрізі заборгованості, %			Питома вага у активах, %			Зміна структури 2023,(+;-) до	
	2021	2022	2023	2021	2022	2023	2021	2022
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги:	18,9	50,2	43,2	0,28	1,44	0,64	24,3	-7
чиста реалізаційна вартість	18,9	50,2	43,2	0,28	1,44	0,64	24,3	-7
первісна вартість	18,9	50,2	43,2	0,28	1,44	0,64	24,3	-7
Дебіторська заборгованість за розрахунками: за виданими авансами з бюджетом	-	1,8	-	-	0,051	-	-	-1,8
Інша поточна заборгованість	81,1	48,0	56,8	1,22	1,38	0,86	-24,3	8,8
Усього дебіторська заборгованість	100	100	100	1,5	2,9	1,5	x	x

З даних таблиці 2.5 видно, що питома вага дебіторської заборгованості в активах підприємства має змінний та непостійний характер в 2021 р. зазначений показник складав 1,5 %, в 2022 р. – 2,9 %, в 2023 – 1,5 %. В 2022р.

більшу половину в обсязі дебіторської заборгованості займали борги по розрахунках за товари, роботи і послуги і складали 139 тис.грн. або 50,2 %. Недотримання умов договорів, несвоєчасне доведення претензій за заборгованістю, які виникли, призвели до зростання дебіторської заборгованості, а як наслідок, до погіршення фінансового стану підприємства. Різке зростання дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги ще було спричинено збільшенням кількості покупців. В 2021 та 2023 р.р. більшу половину в обсязі дебіторської заборгованості займали борги по іншій дебіторській заборгованості відповідно 81,1 % та 56,8%, це свідчить про те, що заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги в даний період була погашена.

Отже, діяльність ПРАТ «А/Т ТЮТЮНОВА КОМПАНІЯ «В.А.Т.-ПРИЛУКИ» тісно пов'язана з виникненням дебіторської заборгованості, її величина впливає на фінансову стійкість та платоспроможність підприємства. Дебіторська заборгованість у сучасних умовах для покупців виступає джерелом кредитування їх діяльності на дуже вигідній основі, тому що виступає безвідсотковим кредитом. Ця обставина обумовлює, крім перегляду традиційного розуміння самої сутності дебіторської заборгованості, ще й необхідність застосування ефективних управлінських дій, спрямованих на регулювання її розмірів. Для ефективного управління діяльністю підприємства бухгалтерському відділу ПРАТ «А/Т ТЮТЮНОВА КОМПАНІЯ «В.А.Т.-ПРИЛУКИ» недостатньо здійснювати тільки кількісний аналіз показників оцінки поточного стану та стратегічно важливих перспектив управління активами. Необхідно застосовувати якісний аналіз, основне завдання якого полягає у виявленні видів продукції, за якими виникає найбільша дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги, а також у визначенні найбільш важливих клієнтів (споживачів, посередників) підприємства, основних видів продукції, за якими найчастіше виникає дебіторська заборгованість.

Однак, для найбільш повного використання всіх переваг дебіторської заборгованості для забезпечення основної діяльності ПРАТ «А/Т ТЮТЮНОВА КОМПАНІЯ «В.А.Т.-ПРИЛУКИ» необхідною є оцінка ефективності її використання.

З цієї метою в ході аналізу особлива увага приділяється аналізу оборотності дебіторської заборгованості.

Незважаючи на високу увагу та важливість аналізу оборотності дебіторської заборгованості в управлінні дебіторською заборгованістю зокрема і управлінні підприємством загалом, необхідно відмітити відсутність суттєвих досліджень в цьому напрямку.

З огляду на перспективи оптимізації діяльності підприємств за рахунок можливих резервів, що приховані у використанні дебіторської заборгованості, постає питання проведення додаткових досліджень.

Основні показники аналізу ефективності використання дебіторської заборгованості наведено у таблиці 2.6

В табл. 2.6 розраховано показник оборотності дебіторської заборгованості, який вказує на не ефективне управління дебіторською заборгованістю. Значення коефіцієнта демонструє кількість оборотів дебіторської заборгованості, тобто скільки разів дебітори погасили свої зобов'язання перед підприємством.

За аналізований період значення зазначеного показника коливався від 5,8 до 4,5. Згідно з методикою нормативним вважається значення 4,8.

Таблиця 2.7

Аналіз оборотності дебіторської заборгованості на
ПРАТ «А/Т ТЮТЮНОВА КОМПАНІЯ «В.А.Т.-ПРИЛУКИ»

Показник	Методика розрахунку	Роки		
		2021	2022	2023
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості (Коб)	$Коб = ЧДр / Дз,$ де ЧДр – чистий дохід від реалізації продукції Дз – дебіторська заборгованість (середня за аналізований період)	5,8	4,9	4,5

Період погашення (Обдн)	$Обдн = 360 / Коб = (Дз / Вр) * Т$, де Т – тривалість обігу дебіторської заборгованості	62	73	80
Частка дебіторської заборгованості в загальному обсязі оборотних активів(Удз)	$Удз = Дз / Обз * 100$, де Обз – загальний обсяг оборотних коштів	38,8	33,6	22,9

Джерело: розраховано та побудовано за даними фінансової звітності ПРАТ «А/Т ТЮТЮНОВА КОМПАНІЯ «В.А.Т.-ПРИЛУКИ»

За наведеними результатами складно сформулювати однозначний висновок про вплив дебіторської заборгованості на фінансовий стан підприємства.

З одного боку, дебітори відволікають фінансові ресурси Товариства, це може привести до збільшення фінансових витрат у зв'язку з необхідністю додаткового залучення кредитних коштів, однак з іншого боку, збільшення товарного кредитування клієнтів дозволяє підвищити рівень збуту, адже в сільському господарстві можливість отримати товар і оплатити його пізніше є важливою. Якщо витрати на залучення додаткових позикових коштів на надання товарних кредитів перевищують прибуток від збільшення продажів, то в цьому випадку зниження оборотності дебіторської заборгованості буде мати позитивний ефект на роботу підприємства. В інших випадках збільшення оборотності дебіторської заборгованості буде мати негативний ефект на роботу Товариства.

Період погашення дебіторської заборгованості є індикатором ефективності відносин з клієнтами, який показує, як довго останні погашають свої рахунки. Коефіцієнт дає уявлення про платіжну дисципліну покупців. Він розраховується як співвідношення добутку кількості днів у році на середньорічну дебіторську заборгованість до суми продажів. Прорахувавши цей показник можемо визначити не ефективне управління дебіторською заборгованістю на ПРАТ «А/Т ТЮТЮНОВА КОМПАНІЯ «В.А.Т.-ПРИЛУКИ», оскільки протягом 2021-2023 р.р. період погашення заборгованості дебіторами почав зростати від 62 днів до 80 днів, а по суті мав би скорочуватись.

Зауважимо, що в аналізованому підприємстві встановлений максимальний термін товарного кредитування покупців в розмірі 65 днів, то період погашення дебіторської заборгованості не повинен бути вищим цього значення, а отже негативного значення зазначений показник набув в 2022 та 2023 роках.

Для того, щоб період погашення дебіторської заборгованості на ПРАТ «А/Т ТЮТЮНОВА КОМПАНІЯ «В.А.Т.-ПРИЛУКИ» був контрольованим, необхідно підготувати комплексну стратегію управління дебіторською заборгованістю покупців. Елементами стратегії повинні бути: націнка на товар за використання товарного кредиту, штраф у разі несвоєчасного погашення зобов'язань, поділ покупців на групи і вибір тих, з якими компанія згодна співпрацювати без оплати в момент поставки, алгоритм роботи в разі виникнення прострочки.

Частка дебіторської заборгованості в загальному обсязі оборотних коштів (Удз) показує частку дебіторської заборгованості в загальному обсязі оборотних активів підприємства. Наведений показник протягом аналізованого періоду мав тенденцію до зменшення 2021 р. - 38,8; 2022 р. – 33,6; 2023 р. – 22,9. Зауважимо, що чим вище має цей показник, то менш мобільна структура майна підприємства, наведені результати відображають задовільний стан майна.

Отже, для здійснення повноцінного аналізу дебіторської заборгованості та прийняття ефективних управлінських рішень важливе значення має повнота та об'єктивність інформації.

Ефективне управління дебіторською заборгованістю на основі здійснення ґрунтовного та систематичного її аналізу є для ПРАТ «А/Т ТЮТЮНОВА КОМПАНІЯ «В.А.Т.-ПРИЛУКИ» дуже важливим.

Правильний та своєчасний аналіз дебіторської заборгованості дозволить оцінити ефективність і збалансованість товарного кредиту і надання знижок покупцям, визначить сфери, в яких необхідно докласти

додаткових зусиль для повернення боргів, дасть базу для створення резерву сумнівних боргів, дозволить спрогнозувати надходження коштів.

2.3. МЕТОДИКА АУДИТУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ ЗА ТОВАРИ (РОБОТИ, ПОСЛУГИ) НА ПРАТ «А/Т ТЮТЮНОВА КОМПАНІЯ «В.А.Т.-ПРИЛУКИ»

Проведення аудиту дебіторської заборгованості є одним з найскладніших питань аудиту, тому що саме в даному розділі допускається найбільше навмисних помилок, а користувачі фінансової звітності повинні бути впевнені у достовірності відображення дебіторської заборгованості для прийняття управлінських рішень.

На сьогодні метою аудиту дебіторської заборгованості є перевірка та підтвердження інформації щодо повноти, достовірності, законності, реальності, правильності відображення в обліку підприємства дебіторської заборгованості.

Аудит дебіторської заборгованості за товари, роботи та послуги на підприємстві проводився ще до закінчення звітного періоду.

Для аудиту дебіторської заборгованості ПРАТ «А/Т ТЮТЮНОВА КОМПАНІЯ «В.А.Т.-ПРИЛУКИ» аудиторами використовувався широкий спектр методів. Аудитори проводять вибіркову перевірку розрахунків. Метод аудиторської перевірки аудитори визначають залежно від кількості підприємств, що беруть участь у розрахунках.

На підготовчому етапі аудиту крім зазначених вище дій аудитори оцінювали величину аудиторського ризику як у цілому, так і при перевірці дебіторської заборгованості зокрема, тобто з'ясовували величину ймовірності того, що суттєві помилки, які є в обліку дебіторської заборгованості, можуть залишитись не виявленими і вплинуть на достовірність всієї фінансової звітності підприємства.

Зауважимо, що під час проведення аудиту дебіторської заборгованості на ПРАТ «А/Т ТЮТЮНОВА КОМПАНІЯ «В.А.Т.-ПРИЛУКИ» аудиторами застосовувались такі методи як: запит, тестування, вибіркова документальна перевірка, аналітичний огляд, а також проведення експертизи, зокрема відвантажувальних документів та актів звірки.

Після цього аудитори приступали до складання плану та програми перевірки дебіторської заборгованості на підприємстві.

На проміжному етапі аудиту дебіторської заборгованості аудитори аналізували правильність складання фінансової звітності ПРАТ «А/Т ТЮТЮНОВА КОМПАНІЯ «В.А.Т.-ПРИЛУКИ», відображення в ній дебіторської заборгованості і при виявленні суттєвих недоліків у письмовому вигляді інформували про це керівництво підприємства з рекомендаціями по виправленню помилок.

На етапі фізичної перевірки головною метою аудиторів була впевнитись у реальному існуванні залишків дебіторської заборгованості і з'ясуванні, кому вони належать.

Для цього дебіторам ПРАТ «А/Т ТЮТЮНОВА КОМПАНІЯ «В.А.Т.-ПРИЛУКИ» надсилались листи-запити з проханням підтвердити чи назвати суму заборгованості (запити бувають відкриті та закриті).

При перевірці реальності існування дебіторської заборгованості на ПРАТ «А/Т ТЮТЮНОВА КОМПАНІЯ «В.А.Т.-ПРИЛУКИ» застосовувався вибірковий метод перевірки, оскільки підприємство співпрацює з великою кількістю контрагентів, що робить недоцільним надсилання листів-запитів кожному із дебіторів. Отримані відповіді на запити аудиторів узагальнювались і результати задокументовувались.

На основному етапі аудиту (аудиту рахунків), який проводиться після закінчення звітного періоду, аудитори здійснювали конкретні аудиторські процедури щодо перевірки дебіторської заборгованості підприємства.

При безпосередньому проведенні аудиту операцій з дебіторською заборгованістю на ПРАТ «А/Т ТЮТЮНОВА КОМПАНІЯ «В.А.Т.-

ПРИЛУКИ», використовувались такі процедури фактичного та документального контролю, як: інвентаризація, огляд, формальна перевірка, арифметична перевірка, нормативно-правова перевірка та логічна перевірка.

Основний етап перевірки розпочинали з проведення інвентаризації дебіторської заборгованості, що дало можливість аудиторам підтвердити реальність дебіторської заборгованості та виявити наявні правопорушення.

При інвентаризації дебіторської заборгованості інвентаризаційна комісія на підставі бухгалтерських документів перевіряла залишки сум, які знаходились на відповідних рахунках. Потім визначались строки сплати заборгованості по рахунках дебіторів і встановлювались особи, винні у недотриманні платіжної дисципліни та невиконання строків позовної давності. Потім проводилось порівняння залишків заборгованості, яка обліковувалась на балансі на початок періоду, що підлягав аудиту, з кожного виду заборгованості, із залишками в облікових регістрах і з актами взаємозвірки розрахунків з покупцями та замовниками.

Аудитору необхідно виявити на основі відповідних документів обґрунтованість сум дебіторської заборгованості. Аудитор повинен проаналізувати склад дебіторів підприємства, виділити найбільш значні, виходячи із суми боргу. Після чого здійснити їх перевірку і за результатами скласти такі робочі документи табл.2.7.

Таблиця 2.7

Перелік великих дебіторів станом на 1 грудня 2023 р.

Дебітор	Питома вага у складі дебіторської заборгованості, грн.	Сума дебіторської заборгованості, грн.	Дата виникнення заборгованості	№ і дата накладної договору
1	2	3	4	5
ПП«Будар АГРО»	15,9	6040,50	10.10.2023	№12 від 10.10.2023
ТОВ «Трайгон Фармінг»	11,2	4260,00	02.09.2023	№15 від 02.09.2023
ТОВ «Мрія»	4,68	1780,25	12.09.2023	№17 від 12.09.2023
ПСП «Нива»	3,9	1500,85	09.10.2023	№11 від 09.10.2023

Зауважимо, що таку перевірку проводили за кожним рахунком і місяцем послідовно, тобто кожен запис аналітичного рахунку кожної суми того чи іншого виду розрахунків було звірено з документами, а також із записами в Головній книзі ПРАТ «А/Т ТЮТЮНОВА КОМПАНІЯ «В.А.Т.-ПРИЛУКИ» по відповідних кореспондуючих рахунках.

Також було перевірено правильність підрахунків по дебету і кредиту облікового регістру за відповідними видами заборгованості і виведення залишку на перше число наступного місяця. Підсумки оборотів та виведені залишки з кожного виду рахунків звірялись з підсумками регістрів аналітичного і синтетичного обліку.

При виявленні у місячних (квартальних) балансах і Головній книзі значних відхилень у розмірах дебіторської заборгованості аудиторі мали на увазі, що вони можуть бути результатом: об'єднання дебіторської заборгованості з кредиторською, перенесення її на інші рахунки балансу, сторнування проведених нарахувань, необґрунтованого списання заборгованості на витрати виробництва тощо.

При перевірці розрахунків з покупцями та замовниками, було встановлено, чи є в наявності всі договори на постачання продукції і чи зареєстровані вони в журналі реєстрації договорів та гарантійних листів.

При аналізі договорів та інших юридичних документів на постачання готової продукції, встановлювалась достовірність, законність та реальність заборгованості покупців та замовників на кожному субрахунку рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками».

На підставі регістрів обліку перевірялась повнота і своєчасність оплати рахунків. Відмітки про оплату рахунків-фактур покупцями порівнювались з виписками банку. При виявленні відхилень детально вивчався рух коштів по рахунку на основі звіряння даних з інформацією в облікових регістрах підприємства.

При перевірці звертали увагу на законність проведених операцій щодо кожної суми заборгованості, виявляли строки і умови виникнення заборгованості, а також винних у цьому осіб.

Важливим моментом при організації обліку розрахунків з покупцями і замовниками є недопущення прострочення сплати дебіторської заборгованості. Особливого значення при цьому набуває контроль за дебіторською заборгованістю, за якою спливає строк позовної давності. Необхідно своєчасно виявляти таких дебіторів і вживати заходів щодо примусового стягнення боргу табл. 2.8.

Таблиця 2.8

Звірка

повноти та своєчасності оплати рахунків покупцями станом на 31.12.2023 р.

Дебітор	Дата виникнення заборгованості	Сума за накладною, рахунком, договором, грн.	Кінцева дата проведення оплати покупцем згідно з документами	Дата фактично проведеної сплати (виписка банку)	Сума штрафу чи пені за несвоєчасну оплату, передбачену договором		Обґрунтування встановлених розбіжностей
					За договором	Фактично стягнуто	
1	2	3	4	5	6	7	8
«Елітне»	02.03	15620,00	2.06	23.06	1562,00	1562,00	Неплатоспроможність
«Авалон»	14.09	236540,80	14.12	10.12	-	-	-

У випадку виявлення під час аудиту простроченої дебіторської заборгованості, існує необхідність в перевірці правильного її списання таблиця 2.9.

Таблиця 2.9

Списання дебіторської заборгованості
за строком позовної давності що минув станом на 31.12.2023 р.

Дебітор	Сума дебіторської заборгованості	Дата виникнення заборгованості	Записи зроблені в обліку на списання	Підстава для списання	Примітки
1	2	3	4	5	6
ФГ «Калина»	25065,00	03.09.2012 р.	Дт 94Кт36	Кінець строку позовної давності	
ТОВ «Маяк»	5651,00	23.10.2012 р.	Дт94Кт36	Кінець строку позовної давності	

Заключний етап аудиторської перевірки дебіторської заборгованості на ПРАТ «А/Т ТЮТЮНОВА КОМПАНІЯ «В.А.Т.-ПРИЛУКИ» полягав в занесенні у робочі документи аудиторів всієї, отриманої в процесі аудиту, інформації.

Записи і висновки аудиторів під час проведення аудиту фіксувались в робочій документації і були фактичним матеріалом, який використовувався аудиторами у процесі підготовки і обґрунтуванні аудиторського звіту керівництву Товариства

За результатами аудиту розрахунків з дебіторами аудитори складають робочий документ «Перелік виявлених помилок і порушень при перевірці дебіторської заборгованості» табл. 2.10

Таблиця 2.10

Перелік виявлених помилок і порушень при перевірці дебіторської за 2023 р.

№	Первинний документ, обліковий регістр				Характер порушення
	Найменування	№	Дата	Сума	
1	2	3	4	5	6
	Журнал-ордер	6 с.г	вересень	235,0	помилково віднесена сума дебіторської заборгованості за товари, роботи (послуги)

	Товарно транспортна накладна	—	10 липня	14506,2	немає підпису представника покупця
--	------------------------------------	---	-------------	---------	--

У цілому, під час аудиту дебіторської заборгованості ПРАТ «А/Т ТЮТЮНОВА КОМПАНІЯ «В.А.Т.-ПРИЛУКИ» були виявлені такі типові порушення в обліку:

- 1) невірно складена кореспонденція рахунків при відображенні розрахунків з дебіторами;
- 2) незначна невідповідність даних синтетичного і аналітичного обліку;
- 3) помилки під час проведення арифметичних розрахунків;
- 4) помилки при відображенні дебіторської заборгованості у звітності.

В цілому ж бухгалтерська служба ПРАТ «А/Т ТЮТЮНОВА КОМПАНІЯ «В.А.Т.-ПРИЛУКИ» намагається недопускати росту дебіторської заборгованості на підприємстві і навіть скоротила її протягом останніх трьох років на 60 тис. грн., та своєчасно слідкує за платіжною дисципліною.

Отже, проведення аудиторської перевірки стану, наявності та аналізу дебіторської заборгованості, а також підготовка висновку є важливим етапом на шляху успішної діяльності підприємства.

РОЗДІЛ 3.

Напрями удосконалення аналізу та аудиту дебіторської заборгованості за товари, роботи і послуги

Теоретичні і практичні дослідження спеціалістів із обліку і аналізу показують, що питанню організації та проведення аналізу дебіторської заборгованості приділяється недостатньо часу. Платіжно-розрахункові відносини з господарюючими суб'єктами вимагають ефективної системи обліку та аналізу в компанії. Саме така система надає керівництву достовірну і своєчасну інформацію щодо стану дебіторської заборгованості, наявності «слабких» місць та можливі шляхи їх подолання.

Потреба у вдосконаленні аналізу дебіторської заборгованості підтверджується зростанням її питомої ваги в структурі активів фірми.

Таким чином, для мінімізації відхилень розрахункової ціни боргу від його реального розміру можна внести пропозицію комплексного підходу до оцінки дебіторської заборгованості, який ґрунтується на коригуванні первинної вартості дебіторської заборгованості у відповідності з коефіцієнтом часу. Коефіцієнт часу дає можливість проаналізувати заборгованість суб'єкта господарювання в даний момент із врахуванням збільшення вартості у часі і зміни загальної купівельної можливості грошових коштів. «Використання в бухгалтерському обліку комплексного оцінювання дебіторської заборгованості забезпечує врахування впливу на зміну вартості водночас минулих і умовно можливих минулих тимчасових процесів, що створює можливість для прогнозування напрямків і обсягів поточних та майбутніх грошових потоків підприємства» [60].

Крім того, потребують розробки ще й моделі співвідношення дебіторської і кредиторської заборгованостей та конкретного інструментарію, що дав би змогу швидко і якісно визначати негативні явища, які здійснюють вплив на кількісні і якісні зміни таких заборгованостей. Оптимальним вважається співвідношення, коли кредиторська заборгованість

більша за дебіторську на 10-20%. Проте, згідно із дослідженнями, деякі компанії мають такий розмір кредиторської заборгованості, що переважає над зобов'язаннями дебіторів в 10 та більше разів.

При здійсненні такого аналізу необхідно врахувати специфіку функціонування підприємств та установ, сезонність їх діяльності, взаємозв'язки із покупцями і постачальниками тощо. Крім того, варто зважати на «принцип «Вимагай оплати якомога швидше та оплачуй якомога пізніше», який дозволяє довший період володіти певними активами й отримувати від них вигоду» [60].

Наступним шляхом покращення аналізу дебіторської заборгованості слід вважати цифровий аналіз засобом контролювання законності і ймовірності господарських операцій, що пов'язані із дебіторською заборгованістю. Вищезазначений аналіз базується на співставленні частоти розподілу чисел відповідно до закону Бенфорда. Застосування цифрового аналізу дає встановити «факти шахрайства, неефективної кредитної та інкасаційної політики, помилок у бухгалтерському обліку» [60].

Господарюючому суб'єкту пропонується застосовувати багатофакторний регресійний аналіз з метою оцінювання впливу чинників на чистий дохід від реалізації товарів. Багатофакторний регресійний аналіз представить можливість організації одержати економіко-статистичну модель з ціллю пояснення впливу кожного із факторів на результуючий показник. Щоб реалізувати це завдання треба виокремити фактори, що чинять вплив на чистий дохід від реалізації продукції.

«Серед факторів, які впливають на чистий дохід від реалізації продукції, вибрано десять показників, серед яких: основні засоби (X1), дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги (X2), дебіторська заборгованість за розрахунками: за виданими авансами (X3), інша поточна дебіторська заборгованість (X4), грошові кошти та їх еквіваленти (X5), довгострокові кредити банків (X6), поточні зобов'язання (X7), витрати на оплату праці (X8), матеріальні затрати (X9), чисельність працівників (X10).

Ці фактори виступають факторами регресійної моделі. Коефіцієнт парної кореляції дає змогу встановити ступінь взаємозв'язку між змінними Y та X за вибіркою значень (x_i, y_i) , $i = 1, n$ » [61].

«Парний коефіцієнт кореляції змінюється у межах від $+1$ до -1 . Чим ближче він за абсолютною величиною до одиниці, тим ближче статистична залежність між Y і X до лінійної функціональної. Позитивне значення коефіцієнта свідчить про те, що зв'язок між ознаками прямий (зі зростанням X збільшується значення Y); негативне значення свідчить про зворотний зв'язок (зі зростанням X значення Y зменшується). Можна дати таку якісну інтерпретацію можливих значень коефіцієнта кореляції: якщо $|r| < 0,3$ – зв'язок практично відсутній; $0,3 \leq |R| < 0,9$ – зв'язок сильний; $0,9 \leq |R| < 0,99$ – зв'язок вельми сильний» [62].

Треба відмітити, що аналіз дебіторської заборгованості при застосуванні фінансового аналізу не дає змоги детально проаналізувати ситуацію в компанії і провести її характеристику, визначити слабкі сторони у процесі менеджменту, уникнути негативних наслідків. Кореляційний аналіз представляє можливість оцінити результативність керування на протязі тривалого проміжку часу, встановити характер діяльності і зробити прогноз на майбутнє щодо сценарію розвитку господарюючого суб'єкта. Організація може використовувати кореляційний аналіз також в розрізі боржників, досліджуючи вплив їхньої заборгованості на фінансові результати фірми і при допомозі парного коефіцієнта вивчати ризики впливу.

Організація аудиту і якісне його проведення відносно віднесення дебіторської заборгованості до активів, організації бухгалтерського обліку операцій, що пов'язані із дебіторською заборгованістю, її оцінювання на дату фінансової звітності являється обов'язковою умовою для гарантування ефективного функціонування і вимагає встановлення єдиної методики її здійснення.

На сьогоднішній час методологічне забезпечення аудиту дебіторської заборгованості є недостатньо розробленим та являється актуальним для

проведення аудиторських процедур у відповідності з критеріями якості і їх документального оформлення.

Слід відмітити, що на вітчизняних підприємствах зовсім нерозвинутим є внутрішній контроль дебіторської заборгованості. Проблемами його являється відсутність в компанії відділу, до обов'язків якого входило б проведення внутрішнього контролю процесу організації обліку, зокрема, й дебіторської заборгованості. «Без контролю на підприємствах сума дебіторської заборгованості може перевищувати допустимий рівень, тому необхідність створення відділу внутрішнього контролю дебіторської заборгованості підприємства є очевидною» [63].

Крім того, для кожного підприємства варто створити службу, яка буде займатися взаємними перехресними перевірками відділів бухгалтерії, збуту і постачання для проведення внутрішнього аудиту і створення заходів, направлених на запобігання виникненню дебіторської і кредиторської заборгованостей. Перевірку слід здійснювати один раз на місяць і співпрацювати із інвентаризаційної комісією. В разі позитивних підсумків роботи служби можливе впровадження матеріального заохочення співробітників.

Разом з цим, з метою поліпшення організації аудиту дебіторської заборгованості можна запровадити наступні заходи:

- «здійснювати безперервний контроль за станом розрахунків з покупцями, особливо з відстроченою заборгованістю;
- повинні бути чітко обумовлені умови і терміни оплати при укладанні договорів, які необхідно регулярно підтверджувати;
- для того, щоб зменшити ризик несплати за рахунками одним або декількома покупцями, необхідно орієнтуватися на більшу кількість покупців. З цією метою підприємствам необхідно удосконалити рекламу продукції в засобах масової інформації» [64].

Крім того, доцільним є систематичне проведення інвентаризації заборгованості в вигляді перевірки первинних документів, що являються

основою для здійснення розрахунків і висвітлення операцій в обліку, а також у вигляді звірки залишків із контрагентами. Особливу увагу треба звернути на те, що кожна з операцій має бути санкціонованою і законною. Такі контрольні процедури дають змогу розділити дебіторську заборгованість в залежності від термінів її погашення на нормальну, прострочену і безнадійну. В свою чергу «отримані відомості дають можливість вжити заходів стосовно простроченої заборгованості, а саме, враховуючи вимоги законодавства та договорів, можна розпочати претензійну роботу, застосувати економічні санкції (нарахування штрафів, пені, неустойки) та інші. Доцільним буде також вияснити, хто несе відповідальність за своєчасність розрахунків із дебіторами, та з'ясувати причини порушення строків надходження коштів» [65].

Важливим елементом аудиту виступає програма аудиторської перевірки і вибору аудиторських дій, які будуть доречні в кожному конкретному випадку аудиту дебіторської заборгованості. Слід відзначити, що на сьогодні відсутня типова програма аудиту, що відповідала б сучасним вимогам якісного здійснення аудиту дебіторської заборгованості. Зазвичай, програма містить лише перелік аудиторських процедур, що потрібно провести, виконавця, строк перевірки і індекс робочого документа.

З ціллю результативного управління дебіторською заборгованістю компанія має проводити, як вже зазначалось, її внутрішній контроль, а саме: попередній, поточний та підсумковий. «На попередньому контролі оцінюється платоспроможність потенційних покупців з метою зниження ризиків непогашення дебіторської заборгованості. Оцінювання здійснюють за даними фінансової звітності підприємства та перевірених даних ринкових експертів» [66].

Поточний контроль дебіторської заборгованості безпосереднім чином має зв'язок із бухгалтерським обліком, що базується на дотриманні платіжної дисципліни за підписаними договорами купівлі-продажу, субпідряду на проведення робіт тощо.

Ухвалення рішення на заключному етапі повинно бути комплексним, директор організації повинен володіти детальними висновками попереднього та поточного контролю і економіко-математичного аналізу. В той же час необхідно зауважити, що важливим етапом є виконання ухвалених рішень та аналіз їх наслідків для господарюючого суб'єкта.

Найбільш визначальним являється етап попереднього контролю, що дає звести до мінімуму утворення дебіторської заборгованості і взагалі уникнути її настання.

На основі вищенаведеного, можна зробити висновки відносно того, що сьогодні в компаніях акумулюються значні суми дебіторської заборгованості. Але, дії керівництва стосовно її погашення є неефективними та безрезультатними. Тому потрібно здійснювати пошуки нових шляхів вдосконалення системи аналізу та аудиту дебіторською заборгованістю. Одними із запропонованих методів вирішення цієї проблеми являються: здійснення безперервного контролю за станом розрахунків із покупцями, зокрема, із відстроченою заборгованістю; систематичне проведення інвентаризації розрахунків із дебіторами; створення на підприємствах відділу, до компетенції якого входило б здійснення внутрішнього контролю обліку, зокрема, дебіторської заборгованості; затвердження типової програми аудиту дебіторської заборгованості, а також удосконалення методики аудиту даного активу.

ВИСНОВКИ

Дебіторська заборгованість має суттєвий вплив на фінансовий стан підприємства, особливо в сучасних умовах, коли проблема неплатежів за отримані товари, роботи чи послуги набуває критичної актуальності. Тому ведення обліку, здійснення аналізу та аудиту дебіторської заборгованості є надзвичайно важливими для забезпечення користувачів фінансової звітності достовірною та законною інформацією про неї.

У процесі вивчення поняття дебіторської заборгованості було встановлено, що в сучасній економічній літературі відсутнє єдине та однозначне його визначення. Виходячи з аналізу літературних джерел, ми запропонували власне трактування, яке, на нашу думку, більш повно розкриває суть цього поняття. Дебіторська заборгованість — це показник фінансового стану підприємства, що відображає суму заборгованості на його користь станом на певну дату. Вона включає надані комерційні та споживчі кредити покупцям, а також аванси постачальникам, за якими у підприємства виникає майнове право вимагати оплати боргу.

Проаналізувавши теоретико-методичні основи аналізу та аудиту дебіторської заборгованості, а також вивчивши законодавчу та нормативну базу з цього питання, можна стверджувати, що виникнення дебіторської заборгованості в певних межах є природним явищем у діяльності підприємства. Проте це не стосується випадків, коли відбувається неконтрольоване зростання заборгованості та її систематичне несвоєчасне погашення, оскільки значні обсяги дебіторської заборгованості можуть призвести до зниження платоспроможності підприємства. Крім того, слід зазначити, що правильна класифікація дебіторської заборгованості має ключове значення для ефективної організації обліку та достовірного проведення аналізу.

Об'єктом дослідження даної роботи було ПРАТ «А/Т ТЮТЮНОВА КОМПАНІЯ «В.А.Т.-ПРИЛУКИ» яке займається вирощуванням ВРХ та рослинництвом.

Аналіз ключових показників, що характеризують фінансово-економічний стан діяльності ПРАТ «А/Т ТЮТЮНОВА КОМПАНІЯ «В.А.Т.-ПРИЛУКИ», свідчить про його ліквідність та фінансову стійкість, однак підприємство наразі є нерентабельним.

Окремо було проведено аналіз розрахунків показників дебіторської заборгованості. Результати свідчать, що за останні три роки частка дебіторської заборгованості в загальному обсязі оборотних коштів зменшилася, що позитивно вплинуло на фінансовий стан підприємства.

Організація первинного, аналітичного та синтетичного обліку дебіторської заборгованості за товари (роботи, послуги) відповідає вимогам чинного законодавства. Облік ведеться з використанням типових форм первинних документів із формуванням відповідних бухгалтерських проводок.

Досліджуючи організацію обліку дебіторської заборгованості на ПРАТ «А/Т ТЮТЮНОВА КОМПАНІЯ «В.А.Т.-ПРИЛУКИ», ми прийшли до висновку, що його стан можна назвати в цілому задовільним, але не ідеальним.

Підприємство досі не перейшло на повний автоматизований облік, що в свою чергу приводить до арифметичних помилок, віднесення певних сум не на ті рахунки і т.д.

ПРАТ «А/Т ТЮТЮНОВА КОМПАНІЯ «В.А.Т.-ПРИЛУКИ» доцільно впровадити систему управління дебіторською заборгованістю, яка включатиме такі заходи, як розробка кредитної політики та впровадження методів контролю своєчасності оплати. Це дозволить ефективно організувати процес збуту й управління поточною дебіторською заборгованістю, запобігаючи її перетворенню на інші види заборгованості, що можуть негативно вплинути на фінансовий стан підприємства.

Аналізуючи процедуру ведення обліку та аналізу дебіторської заборгованості за товари (роботи, послуги) у ПРАТ «А/Т ТЮТЮНОВА КОМПАНІЯ «В.А.Т.-ПРИЛУКИ», було виявлено, що цей процес здійснювався недостатньо ефективно через використання методу ручної обробки даних.

Для покращення ситуації керівництву підприємства було запропоновано впровадити програмний продукт Галактика Business Intelligence (Галактика BI), який ідеально відповідає потребам компанії для аналізу не лише дебіторської заборгованості, а й інших аспектів діяльності.

Щодо аудиту дебіторської заборгованості, встановлено, що на підприємстві необхідно вдосконалити систему внутрішнього контролю. Наявні контрольні процедури, які здійснюються головним бухгалтером, мають поверховий характер і є недостатніми. Зовнішній аудит надає лише узагальнену інформацію по всьому підприємству, тоді як детальний контроль окремих об'єктів обліку можливий лише в межах внутрішньогосподарського аудиту.

У зв'язку з цим ми пропонуємо створити на підприємстві спеціалізовану службу внутрішнього аудиту або ввести додаткову посаду ревізора. Крім того, рекомендуємо автоматизувати процес внутрішнього аудиту шляхом впровадження програмного продукту AuditXP «Комплекс Аудит», який значно підвищить швидкість і якість аудиторських процедур.

Впровадження цих рекомендацій у практичну діяльність сприятиме подальшому вдосконаленню обліку, аналізу та аудиту дебіторської заборгованості за товари (роботи, послуги) на ПРАТ «А/Т ТЮТЮНОВА КОМПАНІЯ «В.А.Т.-ПРИЛУКИ». Це також позитивно позначиться на загальному фінансовому стані підприємства.